

Catocala sponsa (LINNAEUS, 1767) in de Benelux (Lepidoptera : Noctuidae)

Willy TROUKENS

Abstract. *Catocala sponsa* (LINNAEUS, 1767) in Benelux (Lepidoptera : Noctuidae) *Catocala sponsa* lives in xerotherm deciduous woods. More than 300 faunistic data of this species were sampled which indicate that it occurs in the «Hoge Veluwe» (Holland), the «Famenne» and «Gaume» (Belgium). Elsewhere in the region the species only occurs occasionally. These specimens probably disperse from woods called «La Woëvre» (dep. Meuse in France). *C. sponsa* is very common in these woods, as are *C. fulminea* SCOPOLI, *C. nupta* LINNAEUS, *C. promissa* ESPER and *C. fraxini* LINNAEUS.

Résumé. *Catocala sponsa* (LINNAEUS, 1767) dans le Benelux (Lepidoptera : Noctuidae) *Catocala sponsa* est une espèce xérophile de chênaies. La présente étude est basée sur 311 données faunistiques, effectuées en Belgique, aux Pays-Bas et au Grand-Duché du Luxembourg. Il ressort de ces investigations que l'espèce est bien représentée dans les «Hoge Veluwe» (NL), en Famenne et en Gaume (B). Ailleurs dans le Benelux, *C. sponsa* ne se rencontre qu'à l'état d'exemplaires erratiques.

Dans les vallées de la Sambre et de la Meuse (B), dans le Limbourg néerlandais et dans la région de Hilversum (NL), l'espèce arrive à se reproduire et peut y être rencontrée deux années de suite. Les exemplaires erratiques viennent probablement de Lorraine française, et plus spécialement des bois de la Woëvre (départ. Meuse). *C. sponsa* est très commune à ce dernier endroit, où elle vole en compagnie de *C. fulminea* SCOPOLI, *C. nupta* LINNAEUS, *C. promissa* ESPER et *C. fraxini* LINNAEUS.

Troukens, W. : Van Souststraat 502, B-1070 Anderlecht.

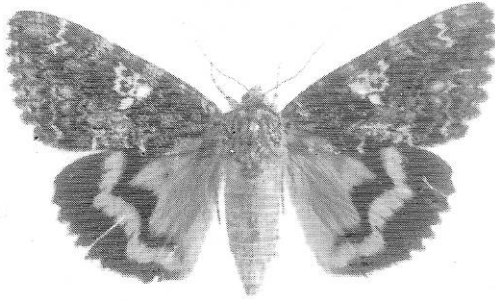
Op 6 augustus 1986 ving A. DE TURCK te Anderlecht (Brabant) een Karmozijnrood Weeskind, *Catocala sponsa* (LINNAEUS, 1767) op zijn menglichtlamp (fig. 1). Overdag was het tropisch warm geweest met temperaturen tot 32°C en ook 's avonds waaide er nog een zwoele zuidenwind. Het bleek al vlug dat deze vlinder moest beschouwd worden als een zeldzame zwerver. Inderdaad, afgezien van een vage vermelding voor het Zoniënwoud, zeer lang geleden, werd *C. sponsa* nog nooit in Brabant gevangen.

1. Onderzoek

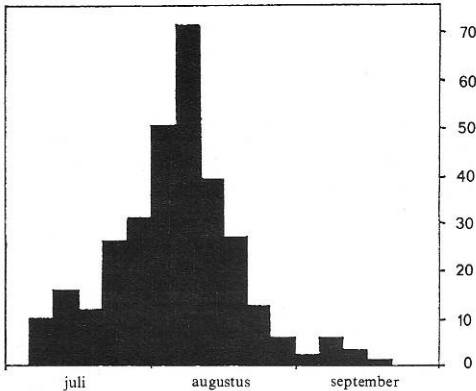
Waar kwam de Anderlechtse vlinder vandaan? Deze vraag was de aanleiding voor een diepgaand onderzoek naar het voorkomen van *C. sponsa* in de Benelux. Vooreerst werden de vanggegevens opgevraagd van alle exemplaren uit de kollekties van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (Brussel), het Musée d'Histoire naturelle (Luxembourg) en het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum) (Amsterdam). Deze werden ruim aangevuld met informatie van vrienden-entomologen en gegevens uit de literatuur.

2. Levenswijze

C. sponsa is een warmteminnende soort die vooral thuis hoort in grotere eikenbossen. De vlinders rusten overdag op stammen. Ze zijn erg schichtig. Bij het minste onraad vliegen ze op maar ze gaan vlug weer zitten, dikwijls op de andere kant van dezelfde stam. De imago's vliegen van half juli tot einde

Figuur 1 : *Catocala sponsa* L., Anderlecht (Brabant), 6.VIII.1986 (leg. A. DE TURCK).

Figuur 2 : Vliegtijd van *Catocala sponsa* L. in de Benelux. Het histogram is samengesteld a.h.v. 308 gegevens.

augustus, sommige jaren nog tot diep in september (zie fig. 2). Het wijfje legt haar eitjes af in schorsspleten van eiken. De rupsjes sluipen pas uit in april. Ze eten eerst van de jonge bladknoppen, later van de bladeren. De rupsen zijn 's nachts actief. Overdag zitten ze onbeweeglijk op stammen en takken, met de buikpoten zijwaarts gestrekt. Dit is de typische rusthouding van *Catocala*-rupsen. De rupsen zijn volgroeid in juni. Ze verpoppen in een dun spinsel tussen bladeren of tegen een stam.

3. Areal

C. sponsa is een Euraziatische soort die ook nog in Noord-Afrika voorkomt. In Europa leeft zij verspreid van het Iberisch schiereiland tot in de Oeral. De noordgrens loopt van Zuid-Engeland (Norfolk) door het Skagerak over Noord-Denemarken naar Oost-Zweden (Uppland) en verder over de Aland-eilanden door Zuid-Finland tot de noordelijke Ladoga-oeveren (Karelië). De zuidgrens van het areaal loopt over Marokko en Algerië tot het oosten van het Middellandse-Zeegebied. Verder komt de vlinder ook voor in Klein-Azië en in de Kaukasus (HEINICKE & NAUMANN 1980-1982).

In Denemarken was *C. sponsa* tot 1945 slechts bekend van enkele vangsten.

Daarna werd de vlinder er talrijk en op vele vindplaatsen waargenomen, in het noorden zelfs tot Frederikshavn (HOFFMEYER 1974). P. SOMERMA (1987), die het Fins trekvlinderonderzoek leidt, beschouwt alle *Catocala*-soorten die op de Finse zuidkust gemeld worden als dwaalgasten ('drifters'). In 1986 waren er 17 *sponsa*-vangsten in het kustgebied tussen Aland en de oostgrens. In Engeland is *C. sponsa* een lokale en zeldzame vlinder. Zijn voorkomen wordt gekenmerkt door sterke fluktuaties, misschien een gevolg van klimatologische omstandigheden. De okkasionele lichtvangsten op de kust van Essex en op het eiland Wight zijn ongetwijfeld toe te schrijven aan immigratie (LORIMER 1983 : 358).

4. *C. sponsa* in Nederland (zie kaart 1 en tabel 2)

De 102 Nederlandse vangegegevens wijzen op het bestaan van slechts één kerngebied, nl. de Hoge Veluwe in Gelderland. Vooral tussen Apeldoorn en Arnhem wordt *C. sponsa* zeer regelmatig aangetroffen. De vlinder vloog hier talrijk in 1953, 1959, 1983, 1985 en 1986. Rond Hilversum (Noord-Holland) werd de vlinder ook enkele keren gezien. De vangdata liggen echter zo ver uit elkaar dat hier aan het bestaan van een vaste populatie moet getwijfeld worden. Ook in Midden- en Zuid-Limburg wordt *C. sponsa* met een schuchtere regelmaat opgemerkt, telkens maar 1 exemplaar, en bijna altijd in een andere lokaliteit. Ongetwijfeld gaat het om zwervers, afkomstig uit zuidelijker streken. Rond de eeuwwisseling werd het Karmozijnrood Weeskind enkele keren gevangen in de omgeving van Groningen en in het oosten van Gelderland. Blijkbaar bestonden hier tijdelijke eilandpopulaties. Zoals het verspreidingskaartje aangeeft is *C. sponsa* ook elders in Nederland gesignaleerd. Het betreft hier vooral eenmalige vangsten van oude of recente datum.

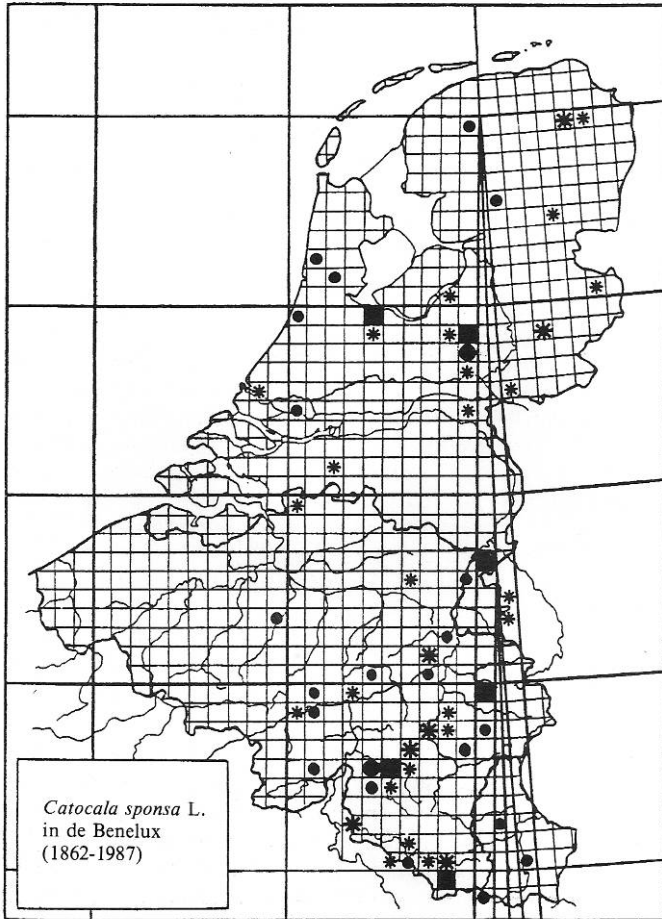
5. *C. sponsa* in België en het Groothertogdom Luxemburg (zie kaart 1, tabel 1)

Voor België werden 206 bruikbare vangegegevens verzameld. Hieruit blijkt dat *C. sponsa* vooral sterk aanwezig is in de Famenne-streek en sporadisch in de Hoge Ardennen. Een ander vlieggebied is te situeren in Belgisch Lotharingen (Gaume). Alles wijst erop dat dit zich verder uitstrekt over de landsgrenzen in het Groothertogdom Luxemburg en Frans Lotharingen (Lorraine) (zie tabel 3). *C. sponsa* wordt ook okkasioneel en verspreid aangetroffen in de Samber- en Maasvallei. Het betreft bijna altijd eenmalige vangsten. Dit wijst op zwerfexemplaren of in het beste geval op zeer kleine populaties die hoogstens een jaar of twee kunnen standhouden. Ten noorden van de Samber- en Maasvallei komt *C. sponsa* alleen voor als zeldzame zwerver.

6. Wisselend voorkomen

Bij het uiteenrafelen van de vangegegevens kwamen interessante feiten aan het licht. Zo werd herhaaldelijk gemeld dat *C. sponsa* vanaf de vroege avond-schemering afkomt op stroop, maar pas vanaf middernacht op licht. Tegelijk met *C. sponsa* werd in de Belgische kerngebieden meestal ook *C. promissa* (ESPER) gevangen. Deze laatste leeft eveneens op eik.

In Nederland werd *C. sponsa* talrijk waargenomen in de omgeving van

Kaart 1 : Verspreiding van *Catocala sponsa* in de Benelux. De symbolen geven een indicatie over de frekventie en de periode vóór of na 1975.

- * één jaar met vangst(en) vóór 1975.
- * verschillende jaren met vangsten vóór 1975.
- één jaar met vangst(en) na 1975.
- verschillende jaren met vangsten na 1975.
- vangsten, zowel vóór als na 1975.

Apeldoorn (Hoge Veluwe) in 1983 en opnieuw in 1985 te Loenen. Vooral dat laatste jaar zag E. ELFERINK (1986) «talloze» exemplaren vliegen tussen de bomen in een eikenbos. Ze kwamen vlot op stroop. Aan de rand van het bos was de concentratie heel gering : slechts 1 vlinder kwam op de stroop! Ook in het nabijgelegen Deelerwoud was *C. sponsa* in die jaren niet zeldzaam. C.J.M.

Tabel 1 : Chronologisch overzicht van vangsten en waarnemingen van *Catocala sponsa* in België en het Groothertogdom Luxemburg.

UTM-kode	Lokaleiteit	Datum	Aantal	Leg./In coll.
FR65	Burc (Na.)	14. VIII.1893	3 ex. op bloedende eik	H. DE HENNIN
FR88	Logne (Lk.)	22. VIII.1905	1 ex.	K.B.I.N.
FR77	Wéris (Lux.)	9. VII.1924	1 ex.	K.B.I.N.
FR77	Melreux-les-Hotton (Lux.)	29. VII.1929	1 ex.	K.B.I.N.
FS71	Vecquée (Lk.)	27. VIII.1934	1 ex.	H. VIGNOUL
FS71	Vecquée (Lk.)	20. VIII.1935	1 ex.	E. DE LAEVER
FR61	Chiny (Lux.)	22. VIII.1945	1 ex. op smeer	A. WÉRY
FS65	Zonhoven (Lim.)	13. VII.1946	1 ex.	E. DE LAEVER
FR66	Aye (Lux.)	1. VIII.1946	1 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	5. VIII.1946	9 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	6. VIII.1946	21 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	7. VIII.1946	14 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	9. VIII.1946	8 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	9. VIII.1946	1 ex.	E. DE LAEVER
FR66	Aye (Lux.)	11. VIII.1946	2 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	19. VIII.1946	1 ex.	F. RICHARD
FR32	Membre-sur-Semois (Lux.)	?.?.1946	verschillende ex.	M. FONTAINE
FR66	Aye (Lux.)	7. VII.1947	1 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	10. VII.1947	1 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	12. VII.1947	2 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	14. VII.1947	6 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	15. VII.1947	4 ex. op licht	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	16. VII.1947	4 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	17. VII.1947	2 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	20. VII.1947	3 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	21. VII.1947	7 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	22. VII.1947	6 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	24. VII.1947	6 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	27. VII.1947	2 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	29. VII.1947	11 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	30. VII.1947	3 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	3. VIII.1947	6 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	21. VIII.1947	1 ex.	F. RICHARD
FR66	Aye (Lux.)	24. VIII.1947	1 ex.	F. RICHARD
FR32	Loverval (Hen.)	?.?.1947	6 ex.	M. FONTAINE
FR55	Tellin (Lux.)	6. VIII.1949	1 ex.	F. HEYLEMANS
FR77	Grandhan (Lux.)	?.?.1951	1 ex. op smeer	A. FOUASSIN
FR32	Membre-sur-Semois (Lux.)	?.?.1951	1 ex.	M. FONTAINE
FS09	Kalmthout (Antw.)	? . VIII.1952	1 ex. op smeer	K. CUPERUS
FS71	Sclessin (Lk.)	18. VIII.1952	1 ex.	K.B.I.N.
FR32	Membre-sur-Semois (Lux.)	4. IX.1956	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR32	Membre-sur-Semois (Lux.)	?.?.1958	1 ex.	M. FONTAINE
FR80	Buzenol (Lux.)	15. IX.1963	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	4. VIII.1964	3 wijfjes op smeer	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	7. VIII.1964	3 m. en 6 w. op licht	M. CHOUL
FR87	Erezée (Lux.)	?.?.1964	1 ex.	A. DODINVAL
FQ89	La Claireau (Lux.)	13. VIII.1965	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	16. VIII.1965	2 wijfjes op licht	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	17. VIII.1965	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	20. VIII.1965	1 wijfje op licht	M. CHOUL

FR80	Buzenol (Lux.)	21.VIII.1965	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	28.VIII.1965	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR50	Muno (Lux.)	12.VIII.1966	2 mannetjes op UV-licht	FASOTTE
FR80	Buzenol (Lux.)	14.VIII.1966	1 ex.	V. VERDICKT
FR80	Buzenol (Lux.)	8.IX.1966	2 wijfjes op ML-licht	M. CHOUL
FR80	Buzenol (Lux.)	??.1966	verschillende ex.	Ph. ROSMAN
FQ89	La Claireau (Lux.)	15.VIII.1967	1 wijfje op licht	M. CHOUL
FR55	Wavreille (Na.)	9.VII.1969	1 ex.	E. DE LAEVER
FR80	Huombois (Lux.)	15.VIII.1969	1 ex.	V. VERDICKT
GR09	Francorchamps (Lk.)	??.1969	7 ex.	M. LEMAIRE
FR70	Izel (Lux.)	24.VII.1971	1 ex.	Ph. FASTERÉ
FR70	Izel (Lux.)	27.VII.1971	1 ex.	Ph. FASTERÉ
GR09	Francorchamps (Lk.)	28.VII.1971	3 m. en 1 w. op licht	A. LEMAIRE
FR54	Daverdisse (Lux.)	14.VIII.1974	8 ex.	R. VAN AVERBEKE
FS40	Forville (Na.)	25.VII.1976	1 m. en 1 w. op licht	M. LECOMTE
FR18	Aiseau (Hen.)	4.IX.1978	1 ex.	M. SCHU
FR15	Villers-en-Fagne (Na.)	14.VIII.1979	3 ex.	M. SCHU
FR60	Lacuisine (Lux.)	9.VIII.1980	1 ex.	C. WARNOTTE
FR45	Ciergnon (Na.)	17.VIII.1980	1 ex. op licht	A. ARTOISENET
FS82	Oupeye (Lk.)	17.VIII.1980	1 ex.	C. WARNOTTE
FR45	Hour-Havenne (Na.)	30.VII.1981	1 ex.	M. FONTAINE
GR07	? (G.H. Lux.)	2.VIII.1982	1 ex.	M.H.N.Lux.
FR19	Jemeppe-ser-Sambre (Na.)	??.1982	1 ex. in val	?
GQ08	? (G.H. Lux.)	2.VIII.1984	1 ex.	M.N.H.Lux.
FS70	Plainevaux (Lk.)	21.VIII.1984	1 ex.	A. WÉRY
FR55	Resteigne (Na.)	25.VIII.1984	1 m. en 1 w. op smeer	G. ARIEN
FQ89	Ethe (Lux.)	14.VIII.1985	4 ex.	Ph. FASTERÉ
FQ89	La Claireau (Lux.)	16.VIII.1985	1 ex.	C. WARNOTTE
FR44	Revogne (Na.)	26.VII.1986	3 ex. op stammen	W. EVENEPOEL
KA90	? (G.H. Lux.)	31.VII.1986	1 ex.	M.H.N.Lux.
FQ89	Ethe (Lux.)	1.VIII.1986	1 ex.	Ph. FASTERÉ
GR09	Francorchamps (Lk.)	3.VIII.1986	1 wijfje	A. LEMAIRE
ET93	Anderlecht (Bt.)	6.VIII.1986	1 ex. op licht	A. DE TURCK
FQ89	Ethe (Lux.)	6.VIII.1986	5 ex.	Ph. FASTERÉ
FR96	Bihain (Lux.)	23.VIII.1987	1 ex.	C. WARNOTTE
GR12	? (G.H. Lux.)	??.1987	1 ex.	M.H.N.Lux.
FR39	Namur (Na.)	?	1 ex.	A. WÉRY
FR65	Grupont (Na.)	?	1 ex.	A. WÉRY
FR77	Biron (Lux.)	?	1 ex.	Ph. FASTERÉ

Tabel 2 : Chronologisch overzicht van waarnemingen en vangsten van *Catocala sponsa* in Nederland.

UTM-kode	Lokaleiteit	Datum	Aantal	Leg./In coll
ET85	Rozenburg (ZH.)	15.VIII.1862	1 wijfje	ITZ
FT21	Breda (Bt.)	20.VII.1869	1 mannetje	HEYLAERTS
FT88	Hoog Soeren (Gld.)	rup.s: 23.6.1888	1 mannetje e.l.	SWIERSTRA
?	Frieswijk (?)	26.VIII.1895	1 mannetje en 1 wijfje	ITZ
LC28	Lochem (Gld.)	16.IX.1896	1 mannetje	J.T. OUDEMANS
LC28	Wientjesvoort (Gld.)	13.VIII.1897	1 wijfje	L.P. DE BUSSY
LC28	Wientjesvoort (Gld.)	14.VIII.1897	1 wijfje	L.P. DE BUSSY
LD59	Noordbroek (Gr.)	16.VIII.1897	1 wijfje	TER HAAR

LD59	Noordbroek (Gr.)	17.VIII.1897	1 mannetje en 1 wijfje	TER HAAR
LC28	Lochem (Gld.)	17.VIII.1897	1 mannetje	L.P. DE BUSSY
LD49	Paterswolde (Dr.)	6.VII.1905	1 wijfje	DE BOER
LD49	Paterswolde (Dr.)	7.VII.1905	2 wijfjes	DE BOER
LD49	Paterswolde (Dr.)	8.VII.1905	2 mannetjes	DE BOER
FU80	Ermelo (Gld.)	8.VII.1905	1 wijfje	ITZ
LD49	Paterswolde (Dr.)	13.VII.1905	3 wijfjes	DE BOER
LD34	Hoogeveen (Dr.)	2.VIII.1905	1 mannetje	R.A. POLAK
FT94	Berg en Dal (Gld.)	12.IX.1905	1 wijfje	L.N.
LD49	Groningen (Gr.)	10.VII.1908	1 mannetje e.l.	VAN DEN BERGH
FT49	Naarden (NH.)	12.VIII.1918	1 mannetje	V.D.H.
FT49	Hilversum (NH.)	24.VII.1947	1 wijfje	J.R. CARON
LC05	Babberik (Gld.)	29.VII.1947	1 mannetje	J. ELFERINK
FT49	Hilversum (NH.)	31.VII.1947	1 wijfje	J.R. CARON
FT48	Hollandse Rading (Utr.)	3.VIII.1948	1 wijfje op smeer	C. DOETS
LD50	Volthe (Ov.)	11.IX.1948	1 wijfje op licht	R. KNOOP
FT98	Apeldoorn (Gld.)	25.VII.1953	1 wijfje	GORTER
FT98	Apeldoorn (Gld.)	28.VII.1953	2 m. en 1 w. op smeer	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Aperdoorn (Gld.)	12.VIII.1953	1 wijfje	W.J. BOER-LEFFEF
KB93	Bocholtz (Lim.)	14.VIII.1953	1 wijfje	G. LANGOHR
FT98	Apeldoorn (Gld.)	15.VIII.1953	1 mannetje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	17.VIII.1953	1 wijfje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	19.VIII.1953	1 mannetje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	5.VIII.1984	1 wijfje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	22.VII.1959	1 wijfje op smeer	B. VAN AARTSEN
FT98	Apeldoorn (Gld.)	4.VIII.1959	1 wijfje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	5.VIII.1959	1 mannetje en 1 wijfje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	9.VIII.1959	1 wijfje	W.J. BOER-LEFFEF
FT98	Apeldoorn (Gld.)	3.VIII.1960	1 wijfje	B. VAN AARTSEN
FT98	Assel (Gld.)	12.VIII.1963	1 wijfje	B. VAN AARTSEN
KB94	Nieuwenhage (Lim.)	20.VIII.1965	1 wijfje op smeer	H. NEIJTS
GS06	Annendaal (Lim.)	?.?.1969	1 ex.	A. MAASSEN
FU21	Zaandam (NH.)	18.VII.1976	1 ex. op smeer	H. KREIJGER
FT04	Oud-Beijerland (ZH.)	20.VII.1976	1 ex. op licht	H. BUNJES
FU21	Zaandam (NH.)	22.VII.1976	1 ex.	H. KREIJGER
FU99	Noordwijk (Gr.)	3.VIII.1976	1 ex. op smeer	A. VAN TUYL
FT09	Vogelenzang (NH.)	4.VIII.1976	6 ex. op smeer	A. ELFERINK
FU12	Castricum (NH.)	6.VIII.1976	1 ex. op smeer	R. VAN 'T VEER
FT09	Vogelenzang (NH.)	9.VIII.1976	8 ex. op smeer	J. KIENJET
FT49	's Graveland (NH.)	30.VIII.1976	1 wijfje in val	S. van HEIJNSBERGEN
LD05	Steenwijk (Ov.)	18.VIII.1979	1 ex.	A. DE JONGE
FS95	Stein (Lim.)	11.VIII.1982	1 ex.	A. MUNSTERS
GS06	Sint-Joost (Lim.)	20.VIII.1982	1 ex.	J. ABEN
FT98	Apeldoorn (Gld.)	10.VIII.1983	talrijk op smeer	A. ELFERINK
FT98	Apeldoorn (Gld.)	7.IX.1983	1 ex. op smeer	A. ELFERINK
FT97	Loenen (Gld.)	20.VIII.1985	40-tal op smeer	A. ELFERINK
FT97	Woeste Hoeve (Gld.)	16/29.VIII.1985	8 ex.	C.J.M. ALDERS
FT97	Woeste Hoeve (Gld.)	15.VIII.1986	7 ex.	C.J.M. ALDERS
?	Loenermark (Gld.)	6.IX.1986	1 ex.	R. DE VOS
?	Noord-Bakkum (Gld.)	7.IX.1986	1 ex.	R. DE VOS
FT07	Leiden (ZH.)	?	1 mannetje	DE GRAAF
FU80	Nunspeet (Gld.)	?	1 mannetje en 1 wijfje	J.A. VERMEER
LB09	Venlo (Lim.)	20.VIII.?	1 mannetje	ITZ
FT96	Warnsborn (Gld.)	29.VII.?	1 mannetje	ITZ
?	Otk (?)	8.VIII.?	1 wijfje	ITZ

Tabel 3 : Chronologisch overzicht van vangsten en waarnemingen van *Catocala sponsa* in La Woëvre (Frans Lotharingen).

UTM-kode	Lokaliteit	Datum	Aantal	Leg./In coll.
FQ76	Bois de Merles	2.VIII.1970	1 wijffe	M. CHOUL
FQ76	Bois de Merles	9.VIII.1972	1 mannetje en 3 wijfjes	M. CHOUL
FQ76	Bois de Merles	10.VIII.1972	2 wijfjes	M. CHOUL
	Billy-sur-Mangiennes	13.VIII.1972	3 wijfjes	M. CHOUL
FQ76	Bois de Merles	4.IX.1982	1 mannetje	W. & G. DE PRINS
FQ76	Bois de Merles	11.IX.1982	1 ex.	W. & G. DE PRINS
FQ76	Bois de Merles	16.VIII.1985	1 mannetje op HPL-licht	G. ARIEN

ALDERS ving in 1985 te Woeste Hoeve 8 vlinders en in 1986 nog eens 7. In augustus 1988 werd op dezelfde plaats opnieuw scherp naar *C. sponsa* uitgekeken, maar toen kwam geen enkel exemplaar op de stroop.

Ook in België, in de Famenne, kan het Karmozijnrood Weeskind soms massaal voorkomen. In een eikenbos te Aye, nabij Marche-en-Famenne, vloog de vlinder talrijk in 1946. F. RICHARD meldde aan zijn vriend E. DE LAEVER dat hij op enkele dagen al tientallen *sponsa*'s gevangen had. DE LAEVER ging er met A. WÉRY op 5 en 9 augustus een kijkje nemen. Op stroop vingen ze toen 2 dozijn *sponsa*'s en enkele *promissa*'s. Tijdens de lange, hete zomer van 1947 ving F. RICHARD op dezelfde plek opnieuw 66 *sponsa*'s! In 1960, op het goede tijdstip en tijdens een ideale nacht kreeg A. WÉRY op de bekende vindplaats echter geen enkel exemplaar te zien. Ook later werden uit Aye geen *sponsa*'s meer gemeld. Nog een interessante kanttekening : F. RICHARD ving in 1942 te Aye 2 prachtige exemplaren *C. fraxini* L., maar maakte toen geen melding van *sponsa*.

Zo blijkt dat zelfs in de kerngebieden de populaties sterk kunnen schommelen. In de regel zijn de jaartotalen zeer laag. A. LEMAIRE, die *C. sponsa* enkele keren ving te Francorchamps (Luik), maakt hierbij de volgende bedenking. De vlinder laat zich alleen vangen tijdens uitgenomen zachte nachten, maar dit is een uitzonderlijk weerbeeld in de Ardennen.

7. Okkasionele zwervers

De onregelmatige vangsten in de Samber- en Maasvallei, evenals die in Nederlands Limburg, suggereren dat *C. sponsa* sporadisch tot hier doordringt vanuit zuidelijker gelegen kerngebieden. Uitzonderlijk kan hij zich hier zelfs enkele jaren handhaven. Daarna verdwijnt de vlinder er weer.

In het Luikse duikt het Karmozijnrood Weeskind met lange tussenpozen telkens weer op. In het Bois de Vecquée was er in 1934 een vangst (VIGNOUL) en in 1935 opnieuw een (E. DE LAEVER). De volgende vangst in dezelfde omgeving werd pas in 1952 gemeld. Daarna duurde het tot in 1980 toen C. WARNOTTE een exemplaar ving te Oupeye. A. WÉRY, die vele jaren in Plainevaux met licht op vlinderjacht ging, kreeg pas in 1984 een *sponsa* op de lamp : een hele verrassing want A. WÉRY heeft hier nooit een ander exemplaar gezien.

De lange, hete zomer van 1976 dient wel apart vermeld. Te Forville (Namen) werden toen 2 zwervers gevangen met een U.V.-val (M. LECOMTE). Elders uit België kwam dat jaar geen enkele melding. Diezelfde zomer beleefde West-Nederland nochtans een ware *sponsa*-invasie : 20 eksemplaren werden gevangen in 6 verschillende lokaliteiten. Waar de vlinders vandaan kwamen, is ook voor B.J. LEMPKE nog steeds een raadsel. Omdat de rupsen gebonden zijn aan eik werd eerst gedacht dat de vlinders afkomstig waren uit de loofbosgebieden van Gelderland. Maar juist in 1976 is daar geen enkele vangst bekend geworden (LEMPKE 1977).

Er kan niet getwijfeld worden : *C. sponsa* is in de Benelux een okkasionele zwerver. Waar de zwerfexemplaren vandaan komen, is moeilijk te achterhalen. Vangsten hebben in de regel plaats tijdens uitzonderlijk zachte nachten en dit gaat meestal gepaard met zuidenwind.

Verder zuidwaarts vinden wij in Frankrijk, op nauwelijks 40 km van Belgisch Lotharingen, een uiterst rijk *Catocala*-gebied. Deze bosrijke streek heet La Woëvre (dep. Meuse). Hier ligt ook het Forêt de la Woëvre met daaromtrent het stadje Longuyon. Andere welbekende lokaliteiten in de streek zijn Bois de Merles-sur-Loison en Billy-sur-Mangiennes. Entomologen die La Woëvre bezochten, vingen er in het goede seizoen vele *Catocala*-soorten, soms in grote aantallen. Behalve *C. fulminea* (SCOPOLI), *C. nupta* (L.), *C. promissa* en *C. sponsa* is ook *C. fraxini* hier inheems. Deze laatste wordt in België alleen als dwaalgast aangetroffen. Onze *fraxini*'s zijn haast zeker afkomstig uit La Woëvre. Het is logisch dat ook *C. sponsa* van hieruit noordwaarts kan uitzwermen. In 1934 gingen beide *Catocala*-soorten blijkbaar samen op trek. Dit kan verklaren waarom VIGNOUL op 27.VIII. 1934 te Vecquée (Luik) 1 *sponsa* ving en twee dagen later ook 3 *fraxini*'s.

9. Besluit

Samengevat kunnen wij stellen dat onze kennis over de verspreiding en het zwerfgedrag van *C. sponsa* nog heel wat leemten bevat. Het Karmozijnrood Weeskind is in elk geval een biotoopsvlinder. Hij gaat okkasioneel zwerven en kan zich op enige afstand buiten de kerngebieden soms lokaal, maar slechts voor korte tijd handhaven. Tijdens uitzonderlijke weersomstandigheden kan de vlinder nog verder noordwaarts doorstoten. Dit resulteert in eenmalige vangsten buiten het eigenlijke verspreidingsgebied.

De status van *C. sponsa* in de Benelux kan dus verschillen van streek tot streek. Op vele plaatsen bestaat hierover nog veel onzekerheid. Dit is de reden waarom *C. sponsa* door het Belgisch Trekvlinderonderzoek voorlopig ingedeeld wordt bij de dwaalgasten, d.w.z. okkasionele zwervers die hoofdzakelijk afkomstig zijn van over de landsgrens. Daarom mag u elke nieuwe waarneming of vangst melden aan het B.T.O. (p.a. E. VERMANDEL, Poorterslaan 118, NL-4561 ZN Hulst, Nederland).

10. Dankwoord

Deze studie kon tot een goed einde gebracht worden, dank zij de bereidwillige medewerking van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwe-

tenschappen (Brussel), het Musée d'Histoire naturelle (Luxembourg), het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum) (Amsterdam), G. ARIEN (Beringen), A. ARTOISENET (Franc-Waret), H. BUNJES (Oud-Beijerland, Nl.), M. CHOUL (Liège), E. DE LAEVER (Liège), G. DE PRINS (Merksem), W. DE PRINS (Antwerpen), A. DE TURCK (Anderlecht), Ph. FASTRÉ (Marchin), M. FAQUAET (Wetteren), A. FOUASSIN (Liège), M. FONTAINE (Marcinelle), W. HOGENES (Amsterdam), M. LECOMTE (Cognelée), A. LEMAIRE (Spa), B.J. LEMPKE (Amsterdam), M. MEYER (Kleinbetingen), M. SCHU (Aiseau), M.J. SOMMEIJER (Utrecht), E. VERMANDEL (Hulst), C. WARNOTTE (Housse) en A. WÉRY (Liège). Aan allen mijn hartelijke dank!

Bibliografie

- Elferink, A., 1986. Talrijk voorkomen van *Catocala sponsa* (Linnaeus). - *Ent.Ber.Amst.* 46 : 94.
Heinicke, W. & Naumann, C., 1980-1982. Beiträge zur Insektenfauna der D.D.R. : Lepidoptera-
Noctuidae. - *Beitr.Ent.* 30 : 385-448; 31 : 83-174, 341-448; 32 : 39-188.
Hoffmeyer, S., 1974. De danske ugler (2nd edition). Arhus Stiftsbogstrykkerie A/S.
Lempke, B.J., 1977. Vangsten van *Catocala sponsa* L. in 1976 in West-Nederland. - *Ent.Ber.Amst.*
37 : 113-114.
Lorimer, R.I., 1983, in Heath (Ed.), The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland. Vol.
10. Harley Books, England.
Sommerma, P., 1987. Sään yleispiirteitä ja «suurperhosvaellukset» 1986. - *Baptria* 12 : 47-58.

Addendum

De heer A. WÉRY (Luik) maakte me onlangs attent op een oude maar interessante waarneming van *C. sponsa*, gepubliceerd in de *Revue mensuelle de la Société entomologique namuroise* (1913: 38). Een kopie hiervan werd me vriendelijk bezorgd door de heer P. GROOTAERT (K.B.I.N.), waarvoor mijn oprechte dank. De auteur (? G. VREURICK) schrijft (vrij vertaald) : «De heer E. DE HENNIN signaleerde me dat hij *Catocala sponsa* gevangen heeft op 14 augustus 1893 te Bure (Lux.), in een bos met oude eiken. De vlinders vlogen bij het begin van de namiddag heel talrijk onder de bomen. De zon straalde. De vlinders kwamen het sap opzuigen dat uit de kloven van gekneusde stammen sijpelde. Als ze gestoord werden, vlogen ze schichtig op maar kwamen toch snel weer naar hun geliefkoosd plekje terug.» De auteur maakt hierbij nog de volgende bemerking : «Deze informatie is, vanuit biologisch standpunt gezien, zeer waardevol. Wellicht is dit de eerste keer dat deze soort overdag vrij rondvliegend werd waargenomen.»